

*Драган Ж. Марковић**

Институт за политичке студије, Београд

ЗАДРУГАРСТВО И ДЕМОКРАТИЈА**

Сажетак

Предмет рада је задружно управљање засновано на изворним задружним принципима и задружна демократија. Основни циљ рада је да укаже на значај који би задругарство могло имати за развој демократије и друштва у Србији. У складу са циљем рада коришћена је компаративна и дијалектичка метода. У анализи се указује на демократичност изворних задружних принципа и на одређене економске и друштвене предности које задруге имају у односу на капиталистичко предузеће. Основна предност задруге је што има и економску и социјалну функцију, док је капиталистичко предузеће чисто економска организација. Обезбеђивањем економске сигурности, задругари здруженим снагама истовремено обезбеђују и своју социјалну сигурност. Задруге су демократске организације којим управљају и чији рад контролишу њихови чланови, тако што активно учествују у утврђивању пословне политике, одлучивању и спровођењу заједничких одлука. Задругарство, због својих предности, може бити значајан фактор у обезбеђивању одрживог економског и друштвеног развоја у Србији.

Кључне речи: задругарство; демократија; задружна демократија.

* Научни саветник

** Овај рад је настао на пројекту 179009 који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

Задруга се, као ванпородични облик привређивања, појавила средином 19. века. Као пандан индустријском предузећу, које је настало у функцији социјализације производње, настала је потрошачка задруга у функцији социјализације потрошње. Прво је 1844. године основана потрошачка задруга незапослених роцделских¹ ткача, а потрошачке задруге су, заједно са штедно-кредитним задругама које су претежно у функцији потрошње, од почетка биле и остале најмасовнији облик задругарства, па су чак и произвођачке задруге великим делом у непосредној функцији не само производње већ и личне потрошње, јер се поред производње баве и прометом.

Потрошачке задруге настале су као најнепосреднији израз најнеопходнијих животних потреба, али пошто потрошње нема без производње, настало је и произвођачко задругарство као социјалистичка алтернатива капиталистичком предузетништву. Захваљујући својим предностима, задругарство је до краја 20. века израсло у најмасовнији и најкомпактнији међународни покрет. Захватањем свих сфера друштвене репродукције, окупило је око 800 милиона задругара удружених у преко 750 хиљада задруга са око 100 милиона запослених и преко 3 милијарде корисника њихових услуга.

Задругарство свих земаља удружено је у јединствени Међународни задружни савез, који окупља преко 200 националних организација, и делује као самостално невладино удружење. Основан је 19. августа 1895. године, и из удружења првенствено европских потрошачких задружних савеза развило се у пословно удружење задружних организација из свих делова света и свих привредних сфера.

Задругарство је свугде представљало спасоносни излаз из друштвених криза из којих се тешко може изићи без максималне мобилизације свих друштвених снага. Таква мобилизација би се могла извршити управо реафирмацијом изворног задругарства, заснованог на начелима која су по својој природи мобилизаторска.

Нису роцделски ткачи за основу свог задружног организовања случајно прихватили та начела да би удруженим снагама решавали своје животне проблеме које им нико други није могао решити. И нису она случајно постала и деценијама остала основа свеколиког задружног организовања широм света, да их ни 31. конгрес Међународног задружног покрета није битно изменио утврђујући следећа савремена начела:

1) Роцдел (Енглеска).

1. *Начело добровољности и отвореног чланства*, по којем су задруге добровољне организације, отворене за све који прихватају задружна начела и на њима заснована права, обавезе и одговорности, без обзира на социјалну, националну, политичку, верску, расну и сваку другу припадност. У задругу се улази и из ње излази по сопственој вољи и личном опредељењу.
2. *Начело демократичности* подразумева да су задруге демократске организације којим управљају и чији рад контролишу њихови чланови, тако што активно учествују у утврђивању пословне политике, одлучивању и спровођењу заједничких одлука.
3. По *начелу економског учешћа*, чланови задруге непосредно располажу задружном имовином, контролишу пословање задруге, својим радом и средствима доприносе јачању материјалне основе и развоју задруге, и сразмерно свом доприносу учествују у извлачењу одређених користи од делатности задруге.
4. *Начело аутономности и независности* значи да су задруге самосталне организације самопомоћи, којим управљају њихови чланови. Чланство демократски контролише и сарадњу задруге са другим организацијама и државним органима, укључујући и увећање капитала из спољних извора.
5. Применом *начела образовања, обуке кадрова и информација*, се ради успешног учешћа у раду и развоју задруге, обезбеђује задругарима, изабраним представницима, менаџерима и сарадницима одговарајуће образовање, информисање и стручна обука.
6. *Начело сарадње задружних организација* упућује задружне организације на међусобно повезивање и сарадњу, као и са корисницима њихових услуга и структурама локалног, националног, регионалног и међународног значаја.
7. *Начело учешћа у јавном животу* изражава природу рада задружних организација, који је саставни део јавног живота у задовољавању заједничких потреба грађана, и стално је на линији друштвеног развоја.

У поменутих начелима садржане су основне задружне вредности самопомоћи, демократичности, једнакости и солидарности, које у суштини изражавају најдрагоценије људске вредности: искрености, отворености, друштвене одговорности и бриге за друге по принципу „сви за једног и један за све“. Из тих

вредности изведена је и дефиниција задруге, усвојена на 31. конгресу Међународног задружног савеза, по којој је „...задруга аутономна заједница добровољно удружених лица, у циљу задовољавања заједничких економских, социјалних и културних потреба и жеља, на основу заједничког поседовања имовине и демократски контролисаног пословања“.²

Захваљујући својим предностима, задруге су за релативно кратко време постале универзални облик задовољавања заједничких потреба у свим сферама друштвене репродукције. Већ деценијама раде земљорадничке, занатске, стамбене, услужне, здравствене, штедно-кредитне, набавно-продајне, потрошачке и друге задруге, у функцији задовољавања најразноврснијих потреба.

Задруге се у условима жестоке тржишне конкуренције, не би могле одржати и развијати да немају одређене економске и друштвене предности у односу на капиталистичко предузеће као типични облик привређивања капиталистичког друштва. Те предности омогућавају да задруге чак и уз извесно запостављање економских критеријума у свом пословању егзистирају упоредо са моћним акционарским корпорацијама, које су и саме својерстан облик капиталистичког задругарства.

Основна предност задруге је што има двојну – економску и социјалну функцију, док је капиталистичко предузеће чисто економска организација, која социјалну заштиту остварује само уколико је она у непосредној функцији репродукције капитала. И док су у предузетништву економска и социјална функција међусобно супротстављене тако што се једна остварује на рачун друге, у задругарству се та супротност превазилази јер се економска и социјална функција међусобно условљавају, допуњавају и стапају у јединствену функцију репродуковања заједничког живота и друштвеног развоја. Обезбеђивањем економске сигурности, задругари здруженим снагама истовремено обезбеђују и своју социјалну сигурност.

Суштинска разлика је у томе што је капиталистичко предузетништво експлоататорски, док је задругарство антиексплоататорски, у суштини социјалистички облик привређивања. Прво је у функцији остваривања профита власника капитала на рачун изнајмљених радника, а друго у функцији заједничког задовољавања животних потреба сопственим радом и ангажовањем, без међусобног искоришћавања. Разлика није у томе што је предузеће профитна, а задруга непрофитна организација, већ у карактеру

2) *Век и по задругарства*, Задружни савез Југославије, 1995, стр. 16.

профита, који је у једном случају резултат присвајања туђег, а у другом сопственог рада.³

Из тога проистиче и главна економска предност задруге, за чију су рад и пословање непосредно заинтересовани сви задругари, док је за успешан рад и пословање капиталистичког предузећа заинтересован само власник капитала. Зато је ниво радне и пословне мотивације задруге, уколико доследно примењује задружна начела, далеко изнад нивоа класичног капиталистичког предузећа, које је принуђено да и само користи одређене задружне предности да би опстало.

Разлика у степену радне и пословне мотивације условљена је у основи разликом у карактеру капиталистичког и задружног власништва. Док капиталистичко предузеће припада само власнику капитала, задруга је организација свих задругара који су индивидуални и колективни власници целокупне задружне имовине, због чега је за судбину предузећа заинтересован само његов власник, док су за судбину задруге заинтересовани сви задругари.

На томе се, као мотивациони фактор, заснивају и разлике у карактеру управљања задругом и предузећем. Пошто задругом, као власници задружне имовине, непосредно управљају сви задругари, сви су и заинтересовани и одговорни за резултате њеног рада и пословања, за разлику од најамних радника који за успех капиталистичког предузећа нису много заинтересовани ни кад се пружа прилика да партиципирају у његовом управљању.

Насупрот најамним радницима, који као пуки продавци радне снаге, нису заинтересовани за рад и пословање предузећа уколико нису за то посебно стимулирани, интерес задругара је двострук јер у расподели новостворене вредности учествују сразмерно доприносу њеном стварању, и по основу живог и по основу уложеног опредмећеног рада, и као радници и као власници задружне имовине. А кад удео у расподели зависи и од индивидуалних и од заједничких резултата рада, свако је заинтересован не само за сопствене ангажовање већ и за ангажовање свих учесника у заједничком раду и пословању, на чему се поред индивидуалне, заснива и колективна мотивација.

Значајна предност задругарства је и у сарадњи, док се капиталистичко предузетништво одржава на општој конкуренцији у којој се свако сукобљава са сваким – не само капиталиста са

3) Види: Драган Марковић, „Пословни морал у задругарству у функцији модела демократизације друштва“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2012.

радником већ и капиталиста са капиталистом, и радник са радником. И док конкуренција на тај начин производи тржишну и друштвену стихију, коју одликују економске и друштвене нерационалности, задружна сарадња подразумева рационално планско усмеравање друштвене репродукције.

Наведене предности задругарства су основа за виши ниво продуктивности и укупне економије рада него што га може дати капиталистичко предузетништво, а представљају снажну мотивацију и за добровољну концентрацију средстава у предузетничке сврхе задружног привређивања. „За економски развитак слабих и сиромашних нема прикладније организације од задругарске...“ јер задругарство „...сабира мале и ствара од њих велике, скупља ситне капитале малих и слабих, те ствара од њих јаке“.⁴

Због својих предности, задругарство је свакако једна од могућности одрживог економског и друштвеног развоја, чему се мора прилагодити и предузетничко акционарство. С обзиром да задружна начела изражавају суштаствена својства људског рода, за опстанак и развој човечанства сем задругарства нема другог пута.

У односу на владавину капитала, „...задружна демократија је уређено, систематско рађање једног новог система у постојећем систему...“, као „...мирна револуција, која је у току...“; и чија је „...крајња тежња управљена на стварање једног новог социјалног облика који ће бити способан да задружном организацијом друштва замени како профитмахерску привреду, тако исто и политичку принудну државу“. Тиме се однос рада и капитала потпуно обрће јер док „...капиталистички систем чини рад слугом капитала, задружни систем чини капитал слугом рада“.⁵

Својински односи који почивају на задружним начелима су по својој природи демократски јер заједничко располагање подразумева и заједничко управљање задружном имовином. Задругари су стварни управљачи само уколико су стварни власници, што је лапидарно изражено и кроз Ворбасов слоган да „...задруга управља колективно приватном имовином својих задругара...“,⁶ која је истовремено и њена колективна имовина.

Управљање је кључна функција својинског субјективитета, без које нема стварног располагања својинским објектом, као што

4) Ђуро Кунтарић, *Задругарство*, Наклада „Добра штампа“, Славонска Пожега, 1939, стр. 17.

5) Џејмс Питер Ворбас, *Задружна демократија*, Задружна штампарија, Београд, 1935, стр. 27, 26, 42.

6) *Исто*, стр. 42.

ни стварног управљања не може бити без својинског располагања јер ако се ништа не поседује, нема се чиме ни управљати. Док се управљање приватним предузећем заснива само на приватном власништву, одакле проистиче њему својствена аутократичност, основу задружног управљања чини органско јединство власништва и рада као основног извора власништва. Пошто у задругу улажу рад и средства или бар једно од тога, сви задругари су и власници и управљачи, али уколико је живи рад основ присвајања, радници задругари су истовремено и сувласници задружне имовине.

На томе се темељи и демократско начело „један задругар – један глас“, које привидно упућује на потпуну једнакост, а у ствари импутира неједнакости, због чега се и крши да би се економска мотивација појачала, а истинска једнакост потпуније остварила. Ради тога се задружним законодавством појединих земаља дозвољава могућност да један задругар, зависно од величине удела у задружној имовини, има више гласова, чиме се омогућава доследнија примена начела економске једнакости, а тиме и успешнији рад задружних организација.⁷

Правило „један задругар – један глас“ је у ствари у колизији са начелом економске једнакости, по којем свако добија зависно од тога колико даје. Па ако су људи у суштини оно што су њихова дела, они у примању треба да се изједначују с оним што дају, а не с оним што би желели да добију. Ко више улаже у задругу, тај улази у већи ризик и дели већу одговорност, па се и одговорније односи према пословним одлукама, због чега је за све целисходније и економски оправданије да имају веће право гласа. А ко, насупрот томе, ништа не улаже у задругу, не само што се не може изједначити са онима који улажу, већ га не интересује ни одлучивање, због чега органи управљања задругом често „кубуре“ са кворумом.

Одлучујућу улогу у доношењу задружних одлука мора, међутим, имати већина задругара, без чега би задруга иначе изгубила свој идентитет и постала жртва профитерске приватизације. Због тога број гласова не може по сваку цену бити сразмеран величини задружних удела, а да би био приближно или потпуно изједначен, морала би се постићи приближна или потпуна изједначеност удела, чему свака задруга и треба да тежи, али не путем ограничавања удела него слободним и такмичарским нивелирањем економске моћи задругара.

7) Види: Марија М. Николић, *Еволуција задружног законодавства у Европи*, Друштво аграрних економиста Србије, Београд, 2009, стр. 25-30.

Демократско одлучивање већине задругара је незамењива брана не само против профитерске приватизације задруге већ и против сваког незаслуженог присвајања, јер се само на тај начин може обезбедити да свако добија сразмерно томе колико даје и да се нико не окоришћује на рачун другог, што је и неизоставни услов одржавања и развијања задружног заједништва. То је истовремено економски подстицај да се у раду и пословању сваки задругар максимално ангажује баш као на сопственом газдинству, а задруга заснована на таквим односима је и више од тога.

Одсуство демократског одлучивања омогућава да се располагање задружном имовином практично приватизује и управљање задругом монополизује од стране утицајних појединаца у задружној управи. Још је Џемс Питер Ворбас указивао да „...слабо интересовање чланова омогућава стварање аутократије код службеника задруге...“, кад „...надзор и управа пређе обично у руке неколицине службеника и намештеника...“ и кад пословођа „...кат-кад стварно бира управнике и контролише их“.⁸

С отуђивањем стварног располагања задружном имовином отуђује се и управљање задругом, без обзира каква су формална права задругара, што се поразно одражава на задружно пословање. „Пословни неуспех већине постојећих задружних организација у пољопривреди приписује се кризи управљања, која се огледа у томе што је сељак уклоњен са сцене управљања задругом“.⁹

Према истраживањима¹⁰, од анкетираних задругара у 7 земљорадничких задруга, само 8% одговорило је да има велики, 48% да има мали, а 44% да нема никакав утицај на одлучивање у задрузи. И у оној најстаријој, Азањској задрузи, од анкетираних 10 задругара, на задружно одлучивање 1 има мали, а 9 немају никакав утицај.¹¹

Само као стварни својински субјект задружног власништва задругар може бити и стварни управљач задружном имовином, који неће дозволити да се она од њега отуђује. Задругари не могу бити стварни колективни власници задружне имовине ако нису индивидуални власници својих удела, нити њома могу стварно управљати колективно ако о својим индивидуалним уделима не

8) Џемс Питер Ворбас, *Задружна демократија*, стр. 214.

9) Зорка Вујатовић Закић, *Кооп-менаџмент*, Дунав група Дунав превинг а.д., 2000, стр. 313.

10) Истраживање је урађено у организацији „ДО Локална самоуправа Србије“ 2015. године.

11) Види: Драган Марковић, *Од посредне ка непосредној демократији*, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 48-49.

одлучују индивидуално. Индивидуална самосталност задругара је услов њиховог задружног заједништва, баш као што су њихова индивидуална улагања услов стицања задружног власништва.

Непосредно располагање задругара задружном имовином подразумева и њихово непосредно управљање задругом. Да би удружена средства задржали у свом власништву, они о њима морају непосредно одлучивати заједнички као што о неудруженим одлучују индивидуално, због чега „...гласање преко заступника није допуштено“.¹²

То није циљ за себе него нужан услов колективног газдовања и доследног остваривања задружног заједништва. Задружном имовином нико боље од њених сопственика не може газдовати, нити њихове међусобне односе ико боље од њих самих може уређивати. Привидни „реалсоцијалистички“, или боље рећи етатистички колективизам није пропао због колективног него због јединоначалног, индивидуалистичког газдовања и управљања.

Правила задружне организације су објективна основа за утврђивање међусобних права и обавеза задругара, без чега би њихово заједништво практично било неодрживо. Иако међусобне обавезе значе ограничавање личне слободе, оне је истовремено и омогућавају, због чега се добровољно и преузимају, а кад не би биле унапред утврђене, владала би лична самовоља, при којој би лична слобода била далеко више угрожена.

Стварна слобода задругара није одређена тиме што је уређена већ како је уређена, што пресудно зависи од тога ко је уређује. У томе је изузетан значај демократичности задружне организације као њеног карактеристичног и суштаственог својства. Демократичност је у самој природи задружне организације, без које задругарство не би представљало то што у суштини јесте и што треба да буде.

У задружној организацији задругар није само пасивни објект него је и активни субјект организације, није само усклађиван и усмераван већ и сам усклађује и усмерава. Задругари заједнички непосредно и равноправно сами уређују међусобне односе и сами брину да се они остварују онако како су их уредили.

Задругари, пре свега, сами утврђују правила задружног организовања, којим дефинишу начин колективног ангажовања на остваривању заједничких циљева, те међусобних права и обавеза који из тога проистичу. На тај начин задружно организовање постаје изворни, неизнуђени и ненаметнути израз њихове сопствене

12) Џемс Питер Ворбас, *Задружна демократија*, стр. 32.

воље, којом они кроз заједничке циљеве своје личне интересе изражавају као заједнички интерес.

На томе се заснива и заједнички интерес задругара да утврђе-на правила доследно примењују и међусобне обавезе добровољно извршавају, што је главна гаранција ефикасности задружне организације. Санкције служе само као коректив тиме утемељене задружне самодисциплине, у случају да се заједничком интересу претпостави неки тренутно примамљивији лични интерес. Обавеза да се и том случају надокнади штета нанесена другима је од трајног и заједничког интереса свих задругара јер од евентуалне штете све трајно обезбеђује.

Задружна демократија није, међутим, никакав саможиви бастион задруге, већ тежи да се неограничено шири и ван задружних граница. Стога је задруга потпуно отворена за све који прихватају демократска правила задружног организовања без обзира на лична убеђења и припадност другим друштвеним групацијама, као што је потпуно отворена и за својевољно иступање из задруге.

Демократичност омогућава максималну флексибилност задружног организовања. Кад задругари самостално уређују начин свог организовања, они ће га, руковођени сопственим интересима, максимално прилагођавати постојећим могућностима и конкретним условима остваривања заједничких циљева. Зато је задружно организовање, насупрот стереотипном предузетничком организовању, веома разноврсно и променљиво, јер се у оквиру демократски уређених правила заснива на слободној иницијативи свих и сваког задругара. Док се предузетничко организовање више ослања на испробану традицију, главно упориште задружног организовања је стална иницијатива примерена конкретним потребама. Сједињавањем живог и одређеног рада, задругарство заправо укида и најамни рад и капитал јер су задругари истовремено и радници и власници средстава свог рада.

Као власници производних средстава, задругари су искључиви власници и производа свог рада. Одбацивањем међусобног искоришћавања, задружна начела искључују експлоатацију и присвајање туђег рада, упућујући на то да се свако богати искључиво сопственим радом. Тиме се приватна својина као производ сопственог рада не укида него се претвара у опште приватно власништво, које је истовремено и индивидуално и заједничко. Укида се само приватно власништво које се стиче присвајањем туђег.

Задружна имовина је заједничко власништво свих задругара и истовремено индивидуално власништво сваког задругара сраз-

мерно његовом уделу у тој имовини. Пошто су задружни удели резултат индивидуалног доприноса задругара, они су основа њихове друштвене једнакости, која се састоји у томе да свако добије сразмерно томе колико даје и ужива толико колико својим радом зарађује. То је друштвено-економска, али није на уравниловци заснована материјална и социјална једнакост, која се не може остваривати без присвајања туђег. Праведно, економски оправдано изједначавање постиже се само уједначавањем стварног доприноса стварању економске вредности, које са смањивањем експлоатације и све већим ослобађањем рада постаје све изгледније.

Што се задружна начела шире примењују, друштвено-економске једнакости се шире на целу друштвену репродукцију. Развијањем акционарства, оне све више продиру и у репродукцију капитала, чији се принос расподељује сразмерно величини улагања. Остаје још да се такав начин расподеле примени и на допринос живим радом, што се практично све више и дешава, па да се капиталистички начин репродукције изнутра у целини трансформише у задружни.

То је историјски пут остваривања већ буржоаском револуцијом прокламоване исконске идеје друштвене једнакости, које је судбоносно везано и за остваривање друге револуционарне идеје о друштвеној слободи. Укидање експлоатације је најважнији услов ослобађања свих експлоатисаних, а спречавање међусобног искоришћавања општи услов слободе свих и сваког.

Насупрот принудном и споља одржаваном заједништву, задружно заједништво је слободно, изнутра одржавано, то јест истинско заједништво. Рад у задрузи је слободан и слободно удружени рад, без икакве спољашње принуде. Задругаре нико не тера да се удружују и раде; они раде колико хоће, и зарађују колико раде.

У тенденцији општег и потпуног друштвеног ослобођења је главна предност задружног заједништва над принудним државним заједништвом, које зарад монополисане слободе привилеговане елите држи у покорности огромну већину друштва. А у томе је и највећи залог слободног ширења задружног организовања на целу друштвену репродукцију, које у перспективи треба потпуно да замени окошталу државну организацију. Стога нису без основа Ворбасова предвиђања да ће „...развитак можда учинити да државу замени задружна демократија...“; што ће „...наступити као последица сталног рашћења задружних организационих метода и њиховог продирања у постојећи друштвени систем“.¹³

13) Џејмс Питер Ворбас, *Задружна демократија*, стр. 176.

Засновано на слободном опредељивању, задружно организовање је у суштој супротности са државним организовањем. „Задружна организација, супротно политичкој организацији, почиње из народа, а не из националног центра. Политичка организација ставља централну владавину изнад свега; задружна организација ставља месне задруге, које су у тесној вези са појединцима, изнад свега. Национална задруга је савез месних јединица у интересу самих чланова...“; док је „...национална политичка држава савез државица или округа у интересу државе“.¹⁴

Задругарством се мења сама суштина друштвеног управљања. „Политичка држава се бави управљањем народом...“; а „...задружна демократија би се бавила не управљањем народом, већ управљањем стварима“.¹⁵ Стога би представничко управљање било замењено непосредним управљањем, отуђена формална демократија изворном стварном демократијом.¹⁶

Ради тога би и отуђену државну надградњу заменила одговарајућа задружна организација друштвеног управљања. Према Ворбасовим предвиђањима, „конгрес потрошача и радника преузео би данашње законодавно одељење државне управе. На место законодавних функција влада, дошле би месне задруге и национални конгрес и преузели доношење правилника и статута за заједничко добро“.¹⁷ Форма не мора бити тачно погођена, али су предвиђања суштине промена сасвим логична.

У задружној организацији фискална захватања би заменило слободно удруживање средстава за заједничке и опште друштвене потребе; порезе и принудне доприносе заменили би самодоприноси. „Новац за јавну службу узимао би се из општег фонда од претека уштеда...“ и „...био би убиран на тај начин што би се узимао од сваког члана, сразмерно његовом износу потрошње“.¹⁸ Према Ворбасовој замисли, „...у задружној демократији и јавну службу вршиле би задруге“.¹⁸

Задружно заједништво би се на тај начин могло дефинисати као демократска трансформација државног заједништва, која води нестајању отуђене класичне државе, а никако као нека паралелна, са државом коегзистирајућа организација. „Једина врста државе,

14) Исто, стр. 177.

15) Исто, стр. 182.

16) Види: Драган Марковић, „Задружна демократија у функцији модела демократизације политичких институција“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2012, стр. 367-368.

17) Џејмс Питер Ворбас, *Задружна демократија*, стр. 182.

18) Исто, стр. 171.

на којој би задругарство могло да хармонира, јесте она у којој би људи могли радити на стварању задружне демократије и нестанку државе...“; јер се отуђеном „...државом никад не можемо успешно послужити да државу срушимо“.¹⁹

Стара истина да „ко има паре има и власт“, задружним заједништвом се не негира него само потврђује. Задружним заједништвом се рад, богатство и власт спајају у једно, и зато је оно најодрживији и најперспективнији облик друштвеног заједништва.

ЛИТЕРАТУРА

- Birchall, Johnston, *Cooperatives and the Millenium Development Goals, Cooperative Branch & Policy*, Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives, Geneva, ILO, 2004.
- Бугарин, Ђорђе, Томић, Данило, Гулан, Бранислав: *Зашто и како се организовати у задруге*, САНУ, Одбор за село, Београд, 2012.
- *Век и по задругарства*, Задружни савез Југославије, Београд, 1995.
- Ворбас, П. Џемс, *Задружна демократија*, Задружна штампарија, Београд, 1935.
- Вујатовић-Закић, Зорка, *Кооп-менаџмент*, Дунав, група Дунав превинг а.д., Београд, 2000.
- Маричић, Бранко, *Задругарство у времену транзиције*, СНС, Научна КМД, Београд, 2006.
- Марковић, Драган, „Задружна демократија у функцији модела демократизације политичких институција“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2012.
- Марковић, Драган, *Задружно управљање*, ЗСЈ-СНС, Београд, 2001.
- Марковић, Драган, *Изазови локалне самоуправе*, Научна КМД, Београд, 2014.
- Марковић, Драган, *Од посредне ка непосредној демократији*, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
- Марковић, Драган, „Пословни морал у задругарству у функцији модела демократизације друштва“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2012.
- Марковић, Живко, *Путеви и странпутице Србије: самоуправљање, транзиција, задругарство*, Научна КМД, Београд, 2013.
- Николић, М. Марија, *Еволуција задружног законодавства у Европи*, Друштво аграрних економиста Србије, Београд, 2009.

19) Исто, стр. 150. и 147.

Dragan Z. Markovic

COOPERATIVE AND DEMOCRACY

Resume

Cooperatives wouldn't be able to develop and maintain their position in the condition of the big market competition in case they didn't possess an economical and social advantage over capitalistic business organization as a typical operate form of capitalistic society. Thanks to their advantages cooperatives became in relatively short time universal form of common needs satisfaction, which is present in all parts of social reproduction. The main advantage of cooperatives is that they have both economical and social function while the capitalistic business organization is only economic organization which achieves its social protection only if it's directly connected with the capital reproduction. The main difference rests on the fact that the capitalistic enterprise is the exploitative operate model, in contrary of the cooperative which is nonexploitative in fact socialistic operate model. The first is in the function of profitmaking of capitalist who exploitatives his hired workers, while the second is in the function of common satisfaction of all needs by own work and engagement, without any exploitation. The main difference doesn't rest on fact that the enterprise is profit organization, while cooperative is nonprofit organization, but on the character of profit. In the first case it means usurping somebody else's work, while in the second case own work makes profit. Thanks to their advantages cooperatives represent not only the possible but also the necessary perspective of economical and social development which has to adapt to enterprising activities. Property relations which rest on cooperative principles are naturally democratic because the common management means also the common rule over the cooperative property. Direct management of members of a cooperatives over the cooperative property means also their direct rule over the cooperative. Collective and democratic management doesn't rest on the representative but on the direct and common decisions of

all members who act together. Cooperative organization is the real and already confirmed way to the free social community: free of class exploitation and other forms of social oppression. It means that cooperative organization isn't a temporary but a historical alternative to the capitalism. The cooperative organization makes possible to change the essence of social management, because the representative management has just been replaced by direct management while the alienated formal democracy is replaced by the authentic real democracy.

Key words: cooperatives; democracy; cooperative democracy.

* Овај рад је примљен 14. јануара 2016. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 16. марта 2016. године.